

Çevre Sağlığını Korumak Çocukları Korumaktır

Halk sağlığı açısından bakıldığında çevre bedenimizi çepeçevre saran her şeydir. Üzerine bastığımız toprak, soluduğumuz hava, yediğimiz gıdalar, içtiğimiz su ve bedenimizi dış dünyadan yalıtarak bir ben duygusunun oluşmasında büyük rolü olan derimizin temas ettiği her şey çevreyi oluşturur. Hava kirliliği en az sigara kadar ciddi bir sağlık tehdididir. Yediğimiz gıdalar da çevre kirliliğinden etkilenir. Kirletilmiş bir çevrede yetiştirilen gıda maddelerinin bünyesinde zehirli kimyasalların bulunması kaçınılmazdır. Su varlıklarının kimyasal maddelerle kirletilmesi de bu tabloya eklenmelidir.

Çeşitli hastalıklar ile yaşadığımız çevre arasında sıkı bağlantılar var.

Sigara alışkanlığı dışarıda bırakılırsa kanser başta olmak üzere insanlarda görülen çok sayıda hastalık bireysel tercih ve alışkanlıklarımızdan ziyade içinde yaşadığımız çevre ile ilgilidir.

Ancak yaşanan sağlık sorunları sadece kanser hastalığı ile ilgili değil. Çok sayıda toksik kimyasal madde insanlarda kısırlık, üreme sağlığı bozuklukları, hormonal sistemde ve sinir sisteminde bozulmalar, obezite, solunum yolu hastalıkları, karaciğer ve böbrek gibi hayati organlarda işlev bozuklukları başta olmak üzere çeşitli sağlık sorunlarına yol açıyor.

Burada en kritik nokta yaşır.

Yaş küçüldükçe sağlık zararı oluşma riski büyüyor.

Toksik maddelerin vücuda hangi yoldan girdiği ve ne miktarda maruz kalındığı önemlidir. Genellikle maruz kalınan doz arttıkça zararlı etki artış gösteriyor. Ancak bu her durumda geçerli bir kural değil. Örneğin hormonal sistemin çalışmasını bozan ve sinir sisteminin gelişimini olumsuz etkileyen toksik kimyasallar bu konuda bir istisna oluşturuyor. Bu kimyasallar çok düşük dozlarda da olumsuz etki gösterebiliyorlar. Buna ek olarak, çocuklarda büyüme ve gelişme döneminde hücre çoğalmasının çok aktif olması, vücut ağırlıklarının yetişkinlere kıyasla daha az olması onları toksik kimyasallara karşı daha hassas kılıyor. Bu nedenlerle toksik kimyasal maddeler en büyük zararı bebek ve çocuklara vermektedir.

Bu bağlamda önceki duruşmalarda da dile getirdiğim bir noktayı tekrar vurgulamak istiyorum: Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen araştırma çalışmasında hormonal ve nöral sistem üzerinde bozucu etkiler gösteren çok sayıda toksik kimyasal madde çalışılmıştır ve bu nedenle de araştırma sonuçları çocuk sağlığını birebir ilgilendirmektedir.

Uluslararası akademik yayınlarda ya da Amerika Ulusal Kanseri Enstitüsü (National Cancer Institute - NCI) gibi alanında uzman kurumların açıklamalarında Dünya genelinde çocukluk çağında gözlenen kanserlerde bir artış olduğu dile getiriliyor. Kimyasal maddelerle kirletilmiş bir çevrede yaşamak çocukluk çağında gözlenen kanserlerdeki artışın en önemli nedenlerinden biri olarak gösteriliyor.

Tüm insan kanserlerinin sadece %7'sinin kalıtsal olduğu, geriye kalan %93'ünün çevresel faktörlerin genlerle etkileşime girmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla kanser toksik kimyasal maddelerle kirletilmiş bir çevrede yaşamakla çok yakından ilişkili bir hastalıktır.

1930 yılında Dünyada toksik kimyasal madde üretimi 1 milyon ton iken bugün bu rakam 500 milyon tona çıktı. Ancak daha kötüsü gündelik hayata dâhil olan her yüz toksik kimyasaldan sadece yedisi için güvenlik testlerinin yapılmış olmasıdır. Toksik kimyasalların %93'ü insanlarda ve doğal hayatta ne gibi sorunlara yol açtığı hakkında hiçbir bilgi edinilmeden kullanıma sokulmuştur. Bu kimyasalların büyük bir çoğunluğuna doğrudan temas etmiyoruz

zaten öyle olsaydı hayat olanaksız olurdu. Çeşitli eşya ve araç gereçlerin yapısında bulunan bu kimyasallar üretim süreci esnasında açığa çıkan atıklarla ve daha sonrasında, zaman içinde üretilen araç ve gereçlerin eskimesi, kullanım dışı kalması vb. şekillerde atık oluşturması sonucunda içerdikleri zehirli kimyasalları doğaya bulaştırmaktadırlar. Bu uygunsuzluklara rağmen toksik kimyasal kullanımı yıldan yıla artış gösteriyor. Ülkeler, ulusal ve uluslararası kurumlar bu büyük sorumsuzluğa göz yumuyor.

Türkiye’de toksik kimyasal madde kullanım miktarı ve ülke genelinde üretilen toksik atık miktarı nedir sorularına net yanıtlar alabilmek olanaksız. Bu sorulara yanıtları verecek kurumların başında Sağlık, Çevre, Sanayi ve Teknoloji, Ticaret, Turizm ve Tarım Bakanlıkları geliyor. Mesele sadece üretilen toksik atıklar da değil, tehlikeli ya da toksik nitelikli çöp ithalatında da belirsizlikler var. Gerçek rakamlar bu miktarın da üzerinde olabilir. Net bir rakam söyleyemiyoruz. Ama net olarak şunu söyleyebiliriz: Katı sıvı veya gaz formlarında doğaya saldıığımız çeşitli toksik kimyasal maddeler toprağı, su varlıklarını ve havayı kirletecektir. Bu kirletilmiş bölgelerde yaşamak zorunda olan insanlarda başta kanser hastalığı olmak üzere çeşitli hastalıklara yakalanma riski artacaktır. **Bu risk çocuklar söz konusu olduğunda yetişkinlere kıyasla on kat daha fazladır.** Yaratılan kimyasal kirlilik doğal bir fenomen olarak görülmemelidir. Kirleten failler bellidir. İnsan ve çevre sağlığını hiçe sayan şirketler ve görevini yapmayan kamu kurumları bu kirliliğin ve insanların uğradığı sağlık zararlarının failleridir. Ancak bu konularda ilgili kamu kurumlarından bir bilgi almak olanaksız.

Kamu kurumlarının sessizliğinin tesadüfi olmadığını, kamu kurumlarının kendini kamuya karşı sorumlu hissetmediği bir dönemde yaşadığımızı düşünüyorum. Bir örnek vermek istiyorum sözlerime açıklık getirmek için. Sadece 2018 yılında en az 250 bin ton plastik çöpünü ülkemize ithal etmiş olabiliriz. Neden? Bunca sakıncasına rağmen yüzbinlerce ton plastik çöpünü neden ithal ediyoruz? Plastik çöpünü geri dönüşüme sokmak konusunda çok ciddi sorunlar var; dünya genelinde geri dönüşüme sokulabilen plastik çöpü oranı %9 civarında. Öyleyse bu kanserojen madde içerikli çöpleri ne yapıyoruz, nerede depoluyoruz? Kimdir bu ithalatçı şirketler? Bu çöpler depolandığı bölgelerde veya işlendiği tesislerde çevre kirliliğine yol açmayacak mı? Yol açmaması için ne gibi önlemler alındı? Bu konularda birer yurttaş olarak doğru düzgün hiçbir şey bilmiyoruz.

Ama bilinmeli ki bileşiminde çeşitli toksik kimyasalları barındıran plastik çöpü ile birlikte ülkemize kanser de ithal ediliyor.

Peki ülkemiz yurttaşları bu sorunları biliyor mu? Ülkemiz medyası, akademik kurumları bu sorunlar hakkında bilgilendirme, kamuyu uyarma görevini yerine getirebiliyor mu? Hayır. Bu sorunun yanıtı net bir hayırdır. Dolayısıyla yurttaşların bilgiye erişimini bir hak olarak görmek kritik önem taşıyan bir konudur. Bu hakkın kullanımının güvence altına alınması da bir gerekliliktir. Nasıl bir hayatın içinde yaşadığını bilmek herkesin hakkıdır. Biraz önce plastik çöpü ithalatı örneği ile anlatmaya çalıştığım gibi çevre kirliliği doğal bir süreç değildir. Söz konusu olan bir kirlenme değil bir kirletme faaliyeti olarak görülmelidir. Ve Sağlık Bakanlığı çalışması bu tarz kirletme faaliyetlerinin kimler tarafından ve nasıl gerçekleştirildiğini bize, biz yurttaşlara söyleyecek en kapsamlı çalışmalardan biridir. Ama belki tam da bu nedenle sessiz kalıyor. Ne yazık ki bu sessizliği giderek daha çok derinleşecek olan, yakın bir gelecekte çözümü olanaksızlaşacak su krizi için çok kritik önem taşıyan zamanların heba edilmesi sonucunu doğuruyor.

Araştırma sonuçlarının su varlıklarında yaygın bir kimyasal kirletmeye işaret ettiğini önceki duruşmalarda dile getirmiştım. Su konusu ülkemizin en önemli, en hayati konularından biridir. Ergene havzasında, Kocaeli’nde ve ülkemizde çevre kirliliğinin yoğun olarak gözlemlendiği çeşitli bölgelerde su varlıklarında yol açılan kimyasal kirlilik çok ciddiye alınması gereken bir sorundur. Türkiye’de iklim krizi nedeniyle kişi başına kullanılabilir su miktarında önümüzdeki birkaç on yıl içinde yarı yarıya bir azalma olacaktır. Bu azalma üzerinde düşünürken kimyasal kirlilik nedeniyle kullanılamaz ya da içilemez hale gelen ve

böyle giderse daha da fazla gelecek olan su varlıklarını da hesaba katmak gerekiyor. Bir su varlığı kimyasal kirlilik nedeniyle içilemez hale gelebilir. Devasa bir su kütlesi olabilir ama orada öylece durur; kimse tarafından kullanılmaz. Bu sorunlar iyi bilinmesine rağmen, ülke genelinde su varlıklarını kirlileme potansiyeli olan kimyasal maddelerin tümünü analiz edebilen tek bir laboratuvar yoktur. Uzun vadeye yayılmış, periyodik olarak gerçekleştirilen kapsamlı kontrol ve izleme faaliyetleri yapılmamaktadır. Sularla ilgili büyük sorunlar karşısında Sağlık Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Tarım Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı vb. gibi sorumlu kamu kurumlarının çözüm odaklı ciddi bir eylem planlarının olmaması büyük bir zafiyettir.

Son olarak çok önemli bir başka konuyu dile getireceğim.

Çevre kirliliği meselesine bir başka çerçeveden de bakmak gerekiyor.

Toksik kimyasallar sadece insanlarda değil doğal hayattaki canlı türleri özellikle kuşlar, uçucu böcekler balıklar ve eklembacaklılar için de yıkıcı sorunlara yol açıyor. Kimyasal kirlilik nedeniyle doğadaki canlı türlerinin sayısındaki azalma önümüzdeki on yıllar içinde çok ciddi bir felakete yol açacaktır. Felaketin büyüklüğünü anlatmak için akademik literatürde “kitlesel yok oluş” terimi kullanılıyor. Aslında doğal hayatın kaybı insanın da varoluş zemininin kaybı demektir; yok olacak olan insandır. Bunu da gözden kaçırmayalım istedim.

Toplumun genelinin refahını gözetecek çözümlere ancak kamusal yaklaşımlarla ulaşabiliriz.

Kimyasal maddelerle kirlenmiş bir çevrede yaşamak bireysel tercih ve alışkanlıklarımızı değiştirerek üstesinden gelemeyeceğimiz bir sorundur. Dolayısıyla doğal çevrenin tahribini engellemek kanserle mücadelede olumlu rol oynayacak anahtar stratejidir. Bu bağlamda bakıldığında kamu kurumlarının çevre kirliliğini önleyici çalışmalar yapması kadar; bir yurttaşın çevre kirliliğini önlemek amacıyla yapılan mücadelelere destek olması, eylemlere katılması da bir gerekliliktir. Olağan bir yurttaşlık hakkıdır. Bir bilim insanı da bu konuda yürütülen mücadelelere uzak duramaz, durmamalıdır. Aksine bilgi birikimini ve yaptığı çalışmalardan elde ettiği sonuçları kamusal alana taşımayı, kamusal tartışmalar yaratmayı, bu konuda yürütülen kamusal tartışmaları alevlendirmeyi ve bu tartışmaların kıyısında değil içinde yer almayı asli bir sorumluluk olarak görmelidir. Toplumsal sorunlar karşısında kurumlar sessiz kalabilir ama bir bilim insanı sessiz kalmamalıdır.

Bakanlık çalışmasının içerdiği bilgiler sadece sorun tespiti yapmıyor. Yaygın kimyasal kirlilik sorununu nasıl çözeceğimizi de söylüyor. Hangi yerleşim noktalarında hangi kimyasal madde kirliliğinin yoğun olduğunu, bu kirliliğin nereden kaynaklandığını ve çözüm için hangi kamusal önlemlerin alınması gerektiğini de söylüyor. Sağlık Bakanlığı'nın yürüttüğü saha çalışmaları biteli dört yıl, ben Cumhuriyet gazetesinde çalışmadan elde edilen kısmi bulguları kamuoyuna duyuralı bir buçuk yıl oldu. Bütün bu zaman zarfında bazı siyasal parti temsilcileri, Tabipler Odası, TMMOB bünyesindeki çeşitli meslek örgütleri, sendikalar, insan hakları örgütleri, sağlık, doğa, çevre, gıda ve ekoloji alanlarında faaliyet gösteren çok sayıda sivil toplum kuruluşu bakanlıktan araştırmadan elde edilen sonuçların açıklanması ve tespit edilen sorunların çözümü için ne gibi önlemler alındığı hakkında bilgi verilmesi talebinde bulundular. Aynı talepler duruşmalara katılan ve bir kısmı baroları temsilen gelen avukatlar aracılığıyla mahkemenizde de dile getirildi. Bir kamu kurumu olan bakanlık böylesine geniş bir kamu kesimince dile getirilen bir talebi nasıl sessizlikle karşılar anlamak güç. Sessiz kalması Sağlık Bakanlığı'nın işlediği suçtu büyütüyor. Toksik ve kanserojen kimyasallardan kaynaklanan çevre kirliliği başta çocuklar olmak üzere, insan ve doğal hayatın sağlığına yönelik olarak ciddi bir risk oluşturur ve bu riski bertaraf etmek için ilgili kamu kurumlarının gereken tedbir ve güvenlik önlemlerini alma yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülüğü yerine getirmemek, (ceza yasasında böyle bir suç tanımı var mı bilemiyorum ama) açıkça ve bilinçli bir şekilde insanları tehlikeye atma suçunu işlemek olarak görülmelidir. Ben bu suçtu işlemedim, o nedenle beraatımı talep ediyorum.